

VU Research Portal

De theologische faculteit tussen kerk en staat

van de Beek, A.

published in

In de Waagschaal

1986

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van de Beek, A. (1986). De theologische faculteit tussen kerk en staat. *In de Waagschaal*, 15, 420-424.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

dat het toch mogelijk is tot een meer gevulde christelijke ethiek te komen. Het begrip analogie suggereert afleidbaarheid en dat heeft Barth niet kunnen bedoelen. Tekenen van menselijkheid kunnen door ons worden waargenomen en begroet. Het Rijk Gods dat alle perken te buiten gaat, kan echter niet beschouwd worden als een norm waarnaar ons menselijk handelen zich zou kunnen richten: het wordt gezocht in gebed en getuigenis, er wordt op geantwoord met geloof en redelijkheid, het wordt niet gebouwd.

11. Het enige sociaal-ethische criterium waarvan tot nu toe sprake was, is dat van de humaniteit. Enerzijds verkondigt de kerk, dat wij de maat en bestemming van de mens alleen bij het licht van het evnagelie leren kennen, anderzijds sluit zij zich met dit criterium niet af van de wijsheid van de wereld. Humaniteit als plaatsbepaling heeft het voordeel van de openheid en het nadeel van de schijn van schamelheid. Ongetwijfeld kan de kerk ook gevulder spreken, als zij luisterend naar de Schrift haar weg zoekt. Maar toch nooit zo, dat er een stelsel van normatieve uitspraken tot stand komt en de wet de plaats van God weer gaat innemen. Om meer dan „Weisung” kan het niet gaan. Wel is ons geopenbaard, dat het goed is de arme recht te doen, niet h   de arme wordt recht gedaan in de gecompliceerde machtsverhoudingen. Daarom heeft Barth het in KD III, 4 gehouden bij het aanduiden van terreinen waarop de gehoorzaamheid aan de Levende gezocht wordt. Geen enkele norm ontslaat ons van het gebed. Daar ligt het verschil tussen een leer der heiliging en een ethiek.

12. Het volgen van dit spoor impliceert de reductie van de kerk tot op de prediking in plaats van de ontwikkeling van een christelijke ethiek die het verband tussen samenleving en evangelie zo nauwkeurig mogelijk in kaart probeert te brengen. Miskotte's *Edda en Thora* ligt dicht bij het hart van de kerk dan de politieke ethiek van Moltmann. Deze reductie zorgt zowel voor een zuivere polarisatie als voor een bevrijding van de gedachte dat het christendom alleen relevant is als ze zich met christelijke standpunten in de gemeenschap kan presenteren.

G. G. de Kruijff

DE THEOLOGISCHE FACULTEIT TUSSEN KERK EN STAAT (I)

De oratie van Van de Beek in Leiden deed indertijd nogal wat stof opwaaien. In twee artikelen in IdW bezint hij zich opnieuw op de aan de orde gestelde zaak. In dit eerste artikel richt hij zich vooral op de „kerkelijke” theologie, die principieel „aangevochten theologie” heeft te zijn. Over twee weken volgen gedachten over de van staatswege beoefende theologie.

1. Om de zaak zelf

In mijn oratie heb ik indertijd verdedigd dat de benoeming van hoogleraren in de theologie door de kerk zou moeten gebeuren. Tegenover de huidige duplex ordo

binnen de theologie zou er een duplex ordo tusen de theologie en de andere faculteiten moeten zijn. Ondertussen is de bezinning op deze thematiek voortgegaan. Het gevolg daarvan is dat ik nu zie dat ik twee dingen verbonden heb die niet noodzakelijk verbonden hoeven te worden en zelfs niet op één lijn gesteld mogen worden. Het eerste waarom het mij ging was dat het in de theologie om God zelf moet gaan. We onderzoeken weliswaar godsdienstige en theologische uitspraken van mensen, maar in de theologie worden deze op hun waarheidsgehalte onderzocht. Is het houdbaar wat mensen over God beweren? We kunnen niet in de vrijblijvendheid van de privémening blijven staan. Theologie is geen multiple choice opgave waarbij alle antwoorden goed zijn. Dàt thema onderstreep ik graag opnieuw. Maar de praktische consequentie die eraan verbonden werd, dat de kerk het alleenrecht heeft in de theologische wetenschap is niet alleen niet dwingend uit de eerste these af te leiden, maar vecht deze zelfs aan. Ik heb me denk ik door twee dingen laten misleiden: *ten eerste* door een te groot optimisme dat de kerk (als het officiële instituut dat benoemingen doet) bereid zou zijn zelf haar theologische uitspraken fundamenteel onder kritiek te stellen en daaraan bovendien in een benoemingsbeleid uitdrukking zou kunnen geven. In de *tweede* plaats ben ik zelf in de valkuil van het (neo-) positivisme gestapt door toe te geven dat buiten de kerk over God niets te zeggen valt, zodat de bestuurlijke scheiding tussen kerk en staat ook een scheiding wordt tussen twee soorten weten, wat juist in mijn eigen theologische methode waarin de empirie ten volle meetelt, niet past. Vandaar deze herbezinnig en (hopelijk) heropening van het gesprek.

2. De Kerk heeft geen alleenrecht op het Woord Gods

Een belangrijke impuls voor deze herbezinning kwam vanuit de Nederlandse Geloofsbelijdenis en wel met name uit de befaamde zinsnede die de Gereformeerde Kerken in 1905 hebben geschrapt: dat het de taak van de overheid is „om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst, om het rijk des antickrists te gronde te werpen”. Nu zullen weinig mensen op voorhand aan minister Korthals Altes de taak willen opdragen om de kerk te zuiveren van dwaalleer. In zijn concrete formulering is artikel 36 gedateerd.

Maar dat neemt niet weg dat de onderliggende gedachte nu niet even gewichtig is als in de zestiende eeuw. Het gaat er de Nederlandse Geloofsbelijdenis om te stellen dat het Woord Gods de kerk te boven gaat. De waarheid is geen bezit van de kerk, maar de kerk is geroepen het woord Gods te verkondigen. Het Woord gaat echter zowel de kerk als de staat te boven. Tegenover de claims van Rome was dat van groot belang. Er is kritiek mogelijk op de kerk, op de uitleg van de Schrift door de kerk. Er is vrije kritiek mogelijk en de overheid heeft ervoor te waken dat er in de kerk geen leerlingen ontstaan die de samenleving ontwrichten of knechten op een wijze die aan het evangelie zelf geen recht doet. De overheid heeft te waken voor de vrijheid van de onderdanen. Evenzo heeft de kerk de taak om het beleid van de overheid kritisch te beschouwen of die zelf deze vrijheid garandeert. Overheid en kerk hebben beide de functie om

elkaar te bewaren in de waarheid, die boven beide uitgaat en zij hebben dit recht beide samen óók niet exclusief; *de waarheid is open voor ieder*. In de vaste overtuiging dat het Woord Gods vrij is en niet gebonden aan de kerk is in 1575 de Leidse universiteit opgericht, als „Praesidium libertatis”. Er moesten predikanten opgeleid worden die in vrijheid het Woord Gods onderzochten niet alleen de leer van de kerkelijke hiërarchie verkondigden.

Dezelfde overwegingen leiden ertoe dat het ook nu niet mogelijk is om kerk en theologie zozeer te verbinden als ik in 1982 deed. De Schrift is voor ieder open en niet alleen voor de kerk. Hij is in zichzelf betrouwbaar, autopistos.

Dat betekent óók dat hij zichzelf als betrouwbaar moet bewijzen, dat wil zeggen dat hij openstaat voor aanvechting en tegenspraak. Tegen de tegenspraak in moet hij zich als waar bewijzen. Het gezag van de Schrijft is niet autoritair, maar authentiek. Noch een kerkelijk gezag noch een biblicistische autoriteitsclaim kunnen de waarheid van de Schrift garanderen; die kan alleen dáár blijken waar mensen in het omgaan met en het onderzoek van de Schrift overtuigd worden. Dat er een hermeneutische traditie is waarbinnen je gaat onderzoeken kan hieraan niets afdoen. We kunnen de hermeneutische cirkel niet kortsluiten door slechts één van beide polen te claimen.

3. God is subject

Wij hoeven God noch zijn Woord te bewaken alsof hij van ons afhankelijk zou zijn. Hij is de eerste die spreekt en wij volgen slechts. Tijdens de studiedag over *Waarom?* heb ik in mijn antwoord aan Ter Schegget belooft mij verder te bezinnen op de subjectiviteit van God. Wat betekent het voor de theologie dat God subject is? Het betekent in elk geval dat hij voorafgaat aan alles wat wij over hem zeggen. Wij kunnen slechts over hem spreken nadat Hij zich heeft geopenbaard. Dit betekent dat positieve uitspraken over God slechts te doen zijn door de aangesprokene. Dat aspect heb ik in mijn oratie breed uitgemeten. Maar er moeten wel enkele kanttekeningen bij:

- a. Juist als God subject is, de Ander die ons aanspreekt, schieten onze woorden te kort om de Ander helemaal weer te geven. De Ander wordt nog veel minder in onze woorden gevangen dan de ander. Dat geeft ruimte voor woorden van anderen over God en zo ook ruimte voor het theologische gesprek. En zelfs alle mensenwoorden samen, de hele leer van de kerk en alle ketterijen bij elkaar zijn nog te gering voor de Heilige, niet alleen kwantitatief maar ook kwalitatief. *Deus semper maior*: God is altijd, in alle opzichten, groter.
- b. Als God nooit te vatten is in onze concepten, kunnen deze ook onder kritiek gesteld worden. Geven ze werkelijk weer wat ze moeten weergeven? Brengen ze bij anderen over wat we willen dat ze overbrengen? Bedoelen we werkelijk wat we zeggen? Uitspraken over God kunnen en moeten onder kritiek gesteld worden, niet alleen door andere gelovigen, maar door iedereen met wie de gelovige wil communiceren – en dat doet hij zodra hij gebruik maakt van de taal die anderen ook gebruiken.

- c. Als God groter is dan wij kunnen wij hem ook niet opsluiten in een bepaalde traditie. Ook als we zeggen dat Christus het centrum van Gods openbaring is, kunnen we niet uitsluiten dat God verder reikt dan Jezus van Nazareth. We kunnen het niet alleen niet uitsluiten, we kunnen het zelfs verwachten, of we dat nu uitdrukken met de oude formule „finitum infiniti non capax” of met het extra calvinisticum: de godheid van Christus kan niet begrensd worden door zijn mensheid. En daar boven uit: Christus kan niet begrensd worden door de kerk. Het is niet de Christus der kerk, maar de kerk van Christus en de Christus der Schriften is niet de in de Schriften gevangen Christus, maar Christus van wie de Schriften getuigen.
- d. Ook het niet ervaren van een subject zegt iets over dat subject. Als er mensen zijn die niets beleven van God, zal dat theologisch consequenties hebben. Niet-openbaring is ook een vorm van openbaring en elke theologische uitspraak zal dat in geding moeten brengen.
- e. De openbaring van God vindt op indirecte wijze plaats. Wij hebben God niet te pakken, wij zijn door hem gegrepen en zoeken naar woorden en tekenen van Hem. Het gaat om geheimenissen die ons te hoog en te diep zijn, waardoor ook de „ongelovige” soms kan worden aangeraakt en die voor de gelovige nooit vanzelfsprekend en dikwijls hevig aangevochten zijn.

4. God is één

In het centrum van het geloof van Israël staat het sjema: „Hoor Israël, de Here is onze God, de Here is één”. God is niet op te delen in gescheiden compartimenten en zijn wereld is niet op te delen, evenmin als zijn openbaring. De kerk heeft deze belijdenis overgenomen in haar afwijzing van Marcion en de gnostiek. Jezus Christus is de eniggeboren Zoon van Hem die de almachtige Schepper van hemel en aarde is. De hele wereld is van hem.

Dat betekent dat alles wat er in de wereld is met Hem te maken heeft, ook onze ervaringen in de hedendaagse geschiedenis, in de hedendaags cultuur, in het hedendaagse denken. Als de kerk uitspaken doet over God dan kan gevraagd worden: „Klopt dat wel met wat er gebeurt?” Als in de kerk gezegd wordt dat Christus de Heer der wereld is, hoe is dat dan te rijmen met de tweede wereldoorlog – en met al die andere rampen en lijdensgeschiedenissen van deze aarde? Daarom is christelijke theologie, die niet wil wegzweven in de rose wolken van de gnostiek, principieel aangevochten theologie.

Ze wordt aangevochten van alle kanten en zij laat zich aanvechten. Want waar ze terugwijkt voor de vragen uit de hele wereld, heeft zij haar eigen bron verloochend: de belijdenis dat Christus de Heer is. Dan heeft zij het woord van de evangelist Johannes vergeten dat voor iedere gnosticus een aanstoot is: „Het Woord is vlees geworden”. We mogen en moeten aan christelijke theologie de eis stellen dat zij

waarachtig spreekt, dat zij betrouwbaar is en dat kan zij alleen als zij zich niet aan de vragen van de wereld onttrekt, maar zich er ten volle voor openstelt.

5. Kritische theologie

Van binnenuit gezien is het dus van het grootste belang dat de christelijke theologie onder voortdurende kritiek staat. De kerk moet van de theologie verwachten dat zij recht doet aan de werkelijkheid: aan de werkelijkheid van de weg van Israël, aan de werkelijkheid van Jezus Christus, aan de werkelijkheid van het getuigenis van apostelen en evangelisten, aan de werkelijkheid van de traditie van de kerk, aan de werkelijkheid van het historische onderzoek en van het hedendaagse grote en kleine wereldgebeuren, aan de werkelijkheid van de natuurkunde, van de geologie en van de biologie, aan de werkelijkheid van de sociologie en van de psychologie. Niemand kan het geheel omvatten, maar ook niemand mag er zijn ogen en oren voor toesluiten.

Als de kerk het koninkrijk Gods belijdt, heeft zij er alle belang bij dat de christelijke theologie niet versmald wordt tot een veilige beschutte vijver, maar dat zij vaart op de oceaan van de wereld, temidden van de chaotische stormen en golven. Het gaat haar immers om de waarheid, en dan niet om de *idee* van de waarheid, maar om de concrete waarheid die onze eigen wereld aangaat, evenmin als de heilsgeschiedenis de idee van zo'n geschiedenis is, maar een werkelijke geschiedenis, zoals Barth in later jaren terecht zegt.

De kerk heeft niets aan een ghetto waarin ze zichzelf afsluit van de wereld. Zij kan alleen leven in ells openheid niet náár de wereld maar midden in de wereld, waar alle vragen ook haar vragen zijn.

A. van de Beek

(OP)STOPPERTJES

Vierhonderd jaar geleden, in november 1586, werd Jacobus Revius te Deventer geboren. In datzelfde jaar werd eveneens Camphuysen, ook een dichter-predikant, geboren. Revius, zelf een burgemeesterszoon, huwde met een burgemeestersdochter, Christina Augustinus. Bij haar gewon hij vele dochters en een zoon die niet wilde deugen. Revius overleefde zijn vrouw en al zijn kinderen. Hij overleed op 15 november 1658 in Leiden.

In zijn geboortestad waar hij de gemeente van Christus vele jaren als predikant diende, vindt op zaterdag 8 november a.s. een symposium over zijn leven en werk plaats. Dit symposium, dat begint om half elf, wordt gehouden in de burgerzaal van het stadhuis aan het Grote Kerkhof. In de Stads-of Athenaeumbibliotheek is een Reviustentoonstelling ingericht.